

روش اداره زندان

خلاصه

برای اداره زندانها تاکنون شیوه‌های متعددی از سوی متفکرین پیشنهاد و اجرا گردیده که هر يك علی‌رغم محاسن متعدد، عیوبی را نیز دربرداشته‌اند. شکست شیوه‌های مختلف، اندیشمندان را به اتخاذ شیوه نوینی به نام «روش منطبق با شخصیت زندانی» سوق داد که جدیدترین و کاملترین شیوه موجود به حساب می‌آید. علی‌رغم این پیشرفت، امروزه در کشور ما شیوه‌ای اجرا می‌گردد که با هیچ‌یک از شیوه‌هایی که در بوته آزمایش قرار گرفته منطبق نبوده و نمی‌تواند تحقق‌بخش هدف «اصلاح زندانیان» باشد.

مقدمه

امروزه مهمترین هدف مجازات حبس، اصلاح زندانیست. برای رسیدن به این هدف تاکنون چند روش متفاوت، عملاً اجرا و به محك گذاشته شده و نقاط ضعف و قوت هر يك مورد بررسی قرار گرفته . در این مقاله هر يك از این روشها را مورد بحث و نقد قرار خواهیم داد.

مبحث اول - روش عمومی

در این سیستم که ساده‌ترین و قدیمی‌ترین شکل زندان است، زندانیان شب و روز با هم زندگی کرده و شبها در خوابگاه‌های عمومی می‌خوابند و تنها طبقه‌بندی که بین آنها به عمل می‌آید عبارت از تفکیک جنس ذکور از اناث و گاهی اطفال از بزرگسالان است (۱).

الف - محاسن:

۱- این روش از نظر اقتصادی مقرون به صرفه است (۲). زیرا ساختمان زندان‌های عمومی متضمن هزینه زیادی نبوده و از طرفی در هر بند می‌توان تعداد زیادی زندانی را جای داد (۳).

۲- تنظیم کار زندانیان در این سیستم آسانتر است (۴).

۳- آموزش علمی و حرفه‌ای زندانیان در این روش به آسانی قابل اجراست (۵).

ب - عیوب:

۱- زندانیان در اثر معاشرت باهم، شیوه‌های بزهکاری و صفات ناشایست اخلاقی را به یکدیگر منتقل کرده و زندان تبدیل به مدرسه بزهکاری خواهد گردید.

۲- در اثر جمع بودن زندانیان در یک مکان، امکان توطئه و شورشهای زندانیان بیشتر است (۶).

۳- در اثر معاشرت زندانیان، باندهای بزهکاری تشکیل شده (۷) و خطر ناامنی جامعه بیشتر خواهد گردید.

۱- جاوید صلاحی، کیفرشناسی، ص ۱۷۵، چاپ دوم، دانشگاه ملی، تهران، ۱۳۵۴.

۲- رضا علومی، روشهای اداره زندان، ص ۱۰، اقبال، تهران، ۱۳۴۸.

۳- جاوید صلاحی، همان، ص ۱۷۵.

۴- رضا علومی، همان، ص ۱۰، جاوید صلاحی، همان، ص ۱۷۵.

۵- تاج زمان دانش، حقوق زندانیان و علم زندانها، ص ۲۲۱، دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۶۸.

۶- رضا علومی، پیشین، ص ۱۰.

۷- جاوید صلاحی، کیفرشناسی، ص ۱۷۶ - تاج زمان دانش، همان.

۴- این روش، از طرفی فاقد قدرت بازدارندگی نسبت به مجرمین به عادت بوده و از طرف دیگر موجب ناراحتی بیش از حد افرادی است که از فضائل و محاسن اخلاقی برخوردار می‌باشند، در نهایت نیز امکان انحراف چنین افرادی در اثر معاشرت با بزهکاران، بیشتر خواهد گردید^(۱).

۵- بزهکاران به عادت درخارج از زندان، با تطمیع و تهدید، زندانیان آزاد شده را که میل به تکرار جرم ندارند وادار به همکاری می‌نمایند^(۲).

مبحث دوم - روش انفرادی (پنسیلوانین)

جدا بودن زندانیان از یکدیگر مانع تحقق ضررهای شیوه قبلی خواهد شد. بر همین مبنی در روش انفرادی که برای اولین بار در سال ۱۷۹۰ در پنسیلوانیا به اجرا درآمد^(۳) زندانیان به‌طور شبانه‌روزی در سلولهای انفرادی زندگی می‌کنند. به‌همین دلیل، این روش به «روش پنسیلوانیا» نیز معروف است. پیش از آن نیز در سال ۸۱۷ میلادی، در مجمع روحانیون مسیحی پیشنهاد شد که «زندانها به روش انفرادی احداث شود»^(۴). این روش، در بدو اجرا با شدت و سختگیری زیاد همراه بود. زندانیان در سلولهای بسته به‌گونه‌ای به‌سر می‌بردند که با هیچکس حتی زندانبانان ارتباطی نداشتند، اما تجربه ثابت کرد که این روش منجر به سل، اختلالات عصبی و روانی و نیز خودکشی زندانیان می‌گردد، لذا مسئولین زندانها در صدد تعدیل این شیوه برآمدند. در شیوه جدید زندانیان با یکدیگر ارتباطی نداشته و هرکدام در سلول انفرادی خود به‌سر می‌برند اما هر روز با کارکنان زندان، معلمین، روحانیون و اعضاء انجمنهای حمایت از زندانیان سر و کار داشته و در سلول خود به درس و حرفه‌آموزی و مطالعه می‌پردازند. همچنین روزانه یکی دو بار در محلی به دور از دیگر زندانیان، برای هواخوری و ورزش از سلول خود خارج خواهند گردید^(۵).

۱- جندی عبدالملك، الموسوعة الجنائية، ج ۵، ص ۸۰، دار احیاء التراث العربی، بیروت.

۲- تاج‌زمان دانش، همان، ص ۲۲۱ - جاوید صلاحی، همان، ص ۱۷۶، جندی عبدالملك، همان، ص ۸۰.

۳- رضا علومی، پیشین، ص ۱۰ - جاوید صلاحی، پیشین، ص ۱۷۶.

۴- تاج‌زمان دانش، پیشین، ص ۲۲۱.

۵- جندی عبدالملك، الموسوعة الجنائية، ج ۵، ص ۸۱ - ۸۲، دار احیاء التراث العربی، بیروت.

الف - محاسن

- ۱ - اجرای این روش، مانع انحراف اخلاق زندانیان در اثر معاشرت با یکدیگر خواهد بود (۱). بنابراین آنهایی که قابل اصلاح هستند را می‌توان اصلاح و آنهایی که غیر قابل اصلاح نیستند بدتر از آنچه بوده‌اند نخواهد شد (۲).
- ۲ - در اثر عدم ارتباط زندانیان، امکان تشکیل «باندبزهکاری» نیز وجود نخواهد داشت (۳).
- ۳ - محافظت و مراقبت از زندانیان در این شیوه آسانتر است (۴).
- ۴ - در این روش امکان فردی کردن مجازات و اجرای آن به گونه‌ای که منطبق با شخصیت مجرم باشد فراهم است (۵).
- ۵ - تجرید زندانیان از یکدیگر، برای مجرمین، بی‌نهایت رعب‌آور است (۶).

ب - عیوب :

- ۱ - زندانهای سلولی خیلی پرخرجتر از زندانهای عمومی بوده و هزینه ساختمان‌شان خیلی بالاست (۷).
- ۲ - کاردرسلول را با اشکال می‌توان ترتیب داد (۸).
- ۳ - در این روش، در صورتی که به مدت طولانی اجرا شود خطر ابتلاء به جنون و غلبه یأس و نومیدی در روحیه زندانی افزایش یافته و حتی گرایش به خودکشی نیز زندانیان را تهدید خواهد کرد (۹).
- ۴ - این روش، به مسأله تربیت مجدد و اصلاح زندانیان لطمه زده و به آنان يك نوع خوی ضد اجتماعی می‌بخشد (۱۰).

۱ - تاج‌زمان دانش، همان، ص ۲۲۱ - جندی عبدالملك، همان، ص ۸۲.

۲ - جندی عبدالملك، همان، ص ۸۲.

۳ - جندی عبدالملك، همان.

۴ - جاوید صلاحی، پیشین، ص ۱۷۷.

۵ - جندی عبدالملك، همان، عبدالحسین علی‌آبادی، حقوق جنائی، ج ۲، ص ۶۳ - چاپخانه بانك ملی، تهران، ۱۳۵۲.

۶ - عبدالحسین علی‌آبادی، همان.

۷ - رضا علومى، پیشین، ص ۱۰ - عبدالحسین علی‌آبادی، همان.

۸ - رضا علومى، همان.

۹ و ۱۰ - جاوید صلاحی، پیشین، ص ۱۷۸.

مبحث سوم - روش مختلط (ابورنین)

با توجه به ضررهای روش انفرادی، پیشنهاد شد که روش مختلطی جایگزین آن گردد. روش مختلط برای اولین بار در «ابورن» که در نیویورک واقع شده بود اجراء گردید (۱). در این روش زندانیان شبها و نیز هنگام غذاخوردن از یکدیگر مجزا بوده و روزها به طور دسته جمعی مشغول کار شده ولی حق صحبت با یکدیگر را نخواهند داشت (۲).

الف - محاسن:

- ۱ - تهیه کار برای زندانیان در این شیوه آسانتر از شیوه انفرادی است (۳).
- ۲ - مانع شیوع انحرافات جنسی در زندانها می گردد (۴).
- ۳ - اغتشاش و بی نظمی زندان که در زندانهای عمومی وجود دارد - در این روش کمتر است (۵).
- ۴ - زیانهای زندان انفرادی و حالت «تنهایی» را ندارد (۶).

ب - عیوب:

- ۱ - این شیوه مستلزم هزینه زیادی است، زیرا اجرای آن، هم نیاز به ساختن زندانهای انفرادی دارد و هم زندانهای عمومی (۷).
- ۲ - اجرای «سکوت مطلق» ممکن نبوده، مگر با اجرای مجازاتهای قاطع و سریع. به عبارت دیگر اجرای این روش مستلزم مجازاتهای بدنی، مانند تازیانه است (۸).

مبحث چهارم - روش تدریجی (ایرلندی)

این روش، تدریجی و تصاعدی بوده و برای اولین بار در سال ۱۸۲۸ توسط وزیر دریاداری فرانسه به نام «هیددوتوویل» مطرح گردید. سپس در سال ۱۸۴۰

۱ - عبدالحسین علی آبادی، حقوق جنائی، ج ۲، ص ۶۵، چاپخانه بانک ملی، تهران، ۱۳۵۲.

۲ - جندی عبدالملك، پیشین، ج ۵، ص ۸۱.

۳ - جندی عبدالملك، پیشین.

۴ - جاوید صلاحی، همان.

۵ - رضا علومی، روشهای اداره زندان، ص ۱۱، اقبال، تهران، ۱۳۴۸.

۶ - رضا علومی، همان - جندی عبدالملك، پیشین، ج ۵، ص ۸۱.

۷ - جندی عبدالملك، پیشین.

۸ - جندی عبدالملك، پیشین.

بوسیلهٔ کاپیتان «ماکونوچی» انگلیسی به اجرا در آمد. چندی بعد در حد وسیعتری در ایرلند، توسط «الترکرفتون» اجراء شد و به همین دلیل آنرا روش ایرلندی نیز می‌گویند^(۱).

این شیوه، مخلوطی است از دو شیوهٔ «عمومی» و «انفرادی»^(۲)، فکر اساسی در این شیوه این است که رفتار نیک محبوسین را از راه اعطاء پاداش تشویق کنند^(۳). در این روش، زندانی، مجازات خود را با روش سلولی آغاز کرده. در مرحلهٔ دوم روش «ابورنین» اجراء خواهد شد و کم‌کم زندانی در اثر امتیازاتی که به دست می‌آورد می‌تواند به «نیم‌آزادی» و یا حتی «آزادی مشروط» دست یابد^(۴).

الف - محاسن

- ۱ - این روش، زمینه انطباق مجازاتها را با شخصیت زندانی فراهم کرده و در نتیجه امکان اصلاح مجرمین بوجود خواهد آمد^(۵).
- ۲ - چون رفتار زندانی در این روش مورد مراقبت مستمر قرار می‌گیرد، در مراحل مختلف، با اعطای امتیازات می‌توان سایرین را نیز به اصلاح رفتار خود ترغیب و تشویق نمود^(۶).

ب - عیوب

- ۱ - زندانیان را به ریاکاری وامی‌دارد^(۷).
- ۲ - این روش فقط در زندانهای مدرن با جمعیت کیفری (زندانیان) کم قابل اجرا است^(۸).

۱ - جاوید صلاحی، پیشین، ص ۱۷۸ و ۱۷۹ - رضا علومی، همان، ص ۱۲.

۲ - جندی عبدالملك، همان، ص ۸۴.

۳ - عبدالحسین علی آبادی، پیشین، ص ۶۵.

۴ - رضا علومی، پیشین، ص ۱۲.

۵ و ۶ - جاوید صلاحی، پیشین، ص ۲۷۹.

۷ - رضا علومی، همان، ص ۱۲.

۸ - تاج زمان دانش، پیشین، ص ۲۲۴.

مبحث پنجم - روش منطبق با شخصیت زندانی

در زندانهای مدرن اکثر کشورهای متمدن، روش اجرای مجازات، انطباق آن با شخصیت محکوم است. در این روش طی مراحل مختلف تدریجی لزومی ندارد از روز شروع مجازات، ممکن است محکوم علیه با توجه به شخصیتش در مؤسسات باز نگاهداری شده یا مشمول رژیم نیمه آزادی گردد. هدف اصلی در این روش، عادت دادن زندانی به زندگی اجتماعی است^(۱).

در ایران نیز آ.س.ز. در ماده ۷۱ مقرر داشته:

«در هر زندانی قسمتی به نام تشخیص به منظور شناخت شخصیت زندانیان و طبقه‌بندی آنان با استفاده از خدمات کارشناسان متخصص تشکیل می‌گردد».

محکومان حداکثر دو ماه در قسمت پذیرش و تشخیص، تحت آزمایشهای پزشکی روانپزشکی، آزمونهای روانشناسی و شناخت شخصیت و استعداد قرار گرفته و میزان سلامت جسمی و روانی، معلومات و اطلاعات مذهبی و علمی و فنی آنان از جهت شناخت شخصیت، بررسی و تعیین می‌گردد. مددکاران اجتماعی، طبق موازین اسلامی در خصوص سوابق زندگی، تحقیقات لازم به عمل آورده گزارش کاملی از گذشته محکوم از دوران طفولیت تا زمان تنظیم گزارش در محیطهای مختلف خانوادگی، تحصیلی، محلی، حرفه‌ای و غیره را با اظهارنظر خود تهیه می‌نمایند. در انقضای مدت اقامت زندانی در قسمت پذیرش و تشخیص، کلیه گزارشهای متخصصین در پرونده او متمرکز می‌شوند تا در شورای طبقه‌بندی مطرح شود^(۲). شورای طبقه‌بندی نیز در خصوص تعیین محل استقرار زندانی تصمیم خواهد گرفت^(۳).

۲- تاج‌زمان‌دانش، پیشین، ص ۲۲۴.

۳- م. ۷۲، آ.س.ز.

۴- م. ۷۴، آ.س.ز.

مبحث ششم - روش موجود در ایران

سیستم رایج در اداره زندانهای ایران، نظامی است متفاوت از سیستمهای مذکور، هرچند شباهتهایی میان آن و سیستم عمومی یا رژیم دسته جمعی مشاهده می‌شود. البته در رژیم دسته جمعی افراد روزها را بطور دسته جمعی کار می‌کنند، در حالیکه در سیستم رایج در زندانهای ایران، زندانیان، تمامی اوقات شبانه روزشان را با یکدیگر و بدون اشتغال به کار یا پیشه‌ای خاص سپری می‌نمایند، و به جز خوابیدن یا گفتگو با هم کار مهم دیگری در زندان انجام نمی‌دهند (۱).

نتیجه

از تمام روشهاییکه تاکنون برای اداره زندانها پیشنهاد و اجرا گردیده هر يك از جهاتی قابل انتقاد بوده و به همین دلیل نمی‌تواند وسیله‌ای برای رسیدن به هدف «اصلاح زندانی» قرار گیرد الا جدیدترین شیوه که همان شیوه «انطباق با شخصیت زندانی» می‌باشد.

شیوه‌ای که امروزه در کشور ما اجرا می‌گردد، علی‌رغم شباهتی که به روش عمومی دارد با هیچ‌یک از شیوه‌های مورد بحث منطبق نبوده و نمی‌تواند ما را به هدف والای اصلاح مجرمین برساند. لذا پیشنهاد می‌گردد که سازمان زندانها در حد ممکن تمام تلاش خود را برای جایگزینی روش «انطباق با شخصیت» به جای روش موجود به کار گیرد.

فهرست منابع

- ۱ - جندی عبدالملك، الموسوعة الجنائية، بيروت، دار احیاء التراث العربی.
- ۲ - دانش، تاج‌زمان، حقوق زندانیان و علم زندانها، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۸.
- ۳ - صلاحی، جاوید، کیفرشناسی، چاپ دوم، تهران، دانشگاه ملی، ۱۳۵۲.
- ۴ - عبدی، عباس، آسیب‌شناسی اجتماعی، چاپ اول، تهران، مؤسسه نور، ۱۳۷۱.
- ۵ - علومی، رضا، روش اداره زندان، تهران، اقبال، ۱۳۴۸.
- ۶ - علی‌آبادی، عبدالحسین، حقوق جنائی، جلد دوم، تهران، چاپخانه بانک ملی، ۱۳۵۲.

۱ - عباس عبدی، آسیب‌شناسی اجتماعی، ص ۷۶ و ۷۷، چاپ اول، مؤسسه نور، تهران، ۱۳۷۱.